

RÁCZ ANDREA

**A Sophos modell nemzetközi összehasonlító vizsgálatban történő
alkalmazásának tapasztalatai**

Bevezető

A gyermekvédelmi és szociális ellátások igénybevevőinek életminősége szempontjából nagy jelentőségű az érintettek ellátásról alkotott véleményének megismerése, szükségleteik, igényeik felmérése. Ezek a minőségi információk megalapozhatják az egyes ellátások és szolgáltatások fejlesztési irányait, ezáltal szolgálva az igénybevevők társadalmi jól-létét.

Hazánkban az elmúlt időszakban az idősök számára nyújtott ellátások valamennyi formája iránt nőtt az igény, ami a megélhetési nehézségekkel, a szociális problémák súlyosbodásával, az egészségi állapot általános romlásával, a kórházi ágyszám-leépítésből adódó ellátási hiánnyal, valamint az időskorú népesség arányának növekedésével, egyes nyugellátások alacsony színvonalával, illetve az alapellátási hiányokkal hozható összefüggésbe.

A települések szintjén működő szociális alapellátások minősége és hatékonysága, a jelentkező szociális problémák helyben, a lakókörnyezetben történő megoldásának lehetősége nagyban befolyásolja a szakellátások iránti igényeket is. A tartós elhelyezést nyújtó szociális intézményekben időskorúak részére 2004-ben 44 305 férőhely volt biztosított. Fenntartó szerint az időskorúak tartós elhelyezését biztosító intézmények 39%-a települési önkormányzat általi fenntartásban működik, 32% megyei, fővárosi önkormányzati, 14,8% egyházi fenntartású, 17,5% civil szféra (közhasznú társaság, egyesület, alapítvány) által működtetett. A vállalkozás általi férőhelyek száma 208 (0,5%). A telephelyek száma összesen 724 (forrás: KSH Szociális évkönyv 2004).

Annak ellenére, hogy a bentlakásos szociális szolgáltatások folyamatosan bővültek az elmúlt évtizedben, kapacitásuk nem tud lépést tartani a változó és növekvő szükségletekkel. Az önkormányzatok számára a bentlakásos intézmények fenntartása, illetve a férőhelyek bővítése különös nehézséget okoz, mert a szociális intézmények majdnem fele 50 évnél régebben – és más célra – épült létesítmény, és jelentős részük felújításra szorul. A szociális ellátórendszer zömében rossz állapotú, korszerűtlen intézményeket örökölt. Az elmúlt évek fejlesztései ellenére is jelentős az elmaradás a jogszabályokban rögzített normáktól.

Növekvő figyelem irányul a gyermekek nevelésére is Európa-szerte. A kisgyermekek napközbeni ellátását nemcsak a női esélyegyenlőség feltételeként tartják számon a munkaerőpiacon való megjelenésnél, hanem a gyermek korai fejlődését az élethosszig tartó tanulás megalapozásának tekintik.

Az elmúlt időszakban változás figyelhető meg az ellátottakról való gondolkodás terén is, például a kisgyermekellátásra jelentős befolyást gyakorolt a gyermekkorról mint életszakasról folytatott társadalmi vita, ami a Gyermeki Jogok Egyezménye kapcsán indult. Az Európai Tanács 2002-ben megfogalmazta, hogy az európai tagállamoknak el kell háritaniuk azokat az akadályokat, amelyek korlátozzák a nők munkaerő-piaci részvételét, valamint a szolgáltatások nemzeti rendszerével összhangban arra kell törekedniük, hogy 2010-re a 0–3 évesek 33%-a számára biztosítsanak napközbeni ellátást. A jelenlegi magyarországi lefedettség 8% körüli, ez nagymértékben alatta van az ET által meghatározott célkitűzésnek. A bölcsődék száma 1995 óta szinte folyamatosan csökken. 2000-ben 532 bölcsőde működött az országban, közel 25 ezer férőhellyel. A bölcsődék 28%-a Budapesten, 62%-a pedig a többi városban van, s csupán 10%-uk működik községekben. A 10 ezernél kevesebb lakosú településeken (ez az ország településeinek több mint 90 százalékát jelenti) mindösszesen 95 bölcsőde működött 1933 férőhellyel. A bölcsődék száma 2001 és 2003 között folyamatosan csökkent, 2004-ben 527 bölcsőde működött. A családi napköziben a működő férőhelyek száma 503 volt és 2004-ben 798 gyermek részesült ellátásban. Házi gyermekfelügyelet keretében a felügyeletet biztosító szolgálatok száma 2001–2004 között 38-ról 43-ra nőtt, ugyanakkor a gondozásban részesült gyermekek száma 274-ről 156-ra fogyatkozott. Az ország településeinek zömében nincs biztosítva napközbeni ellátás, tehát a rendelkezésre álló férőhelyek szűkössége hátráltathatja a nők megjelenését a

munkaerő-piacon, és súlyosan veszélyezteti a szegénységi küszöb alatt élő gyermekek egészségét és fejlődését.

A jelenlegi gyermekvédelmi és szociális területet érintő szolgáltatások biztosításánál, illetve minőség-ellenőrzésénél az alapvető szempontot többnyire a jogszabályokban rögzített előírások és ellátási kötelezettségek teljesülte vagy nem teljesülése jelenti. Az ellátási kötelezettségek teljesítése számos településen sérül. Hiányoznak mind helyi, mind megyei, mind regionális szinten azok a szükségletorientált elemző vizsgálatok, amelyek kellően megalapozhatják a szolgáltatások tervezését.

Jelen tanulmányban a Care Work kutatás során használt *Sophos modellnek* nevezett új módszer használatát kívánom bemutatni, mely a gondozási gyakorlatról való gondolkodás nemzetek közötti összehasonlító vizsgálatára szolgál. A kutatás keretében két gondoskodási területen használtuk a módszert: a bölcsődei ellátásban, illetve az időskorúak számára nyújtott gondozói szolgáltatásban. A vizsgálatnak ebben a szakaszában a dán, valamint magyar és angol kutatók vettek részt. A Sophos súlypontja a személyes gondoskodási munka megértése.

Sophos modell elméleti megalapozása

A Sophos – Second Order Phenomenological Observation Scheme (második rendbeli fenomenológiai megfigyelési rendszer) – általános célja annak felmérése, hogy a gondozók vagy más kiválasztott csoportok tagjai (pl. oktatók, döntéshozók, szakértők, gondozottak, gondozottak családtagjai) hogyan látják és milyennek ítélték meg a gondozási gyakorlatot. Nézeteik közvetlen és közvetett úton jutnak kifejezésre: véleményt mondanak, érvelnek, magyaráznak és észrevételeket tesznek, és miközben megvitatják a látott gondozási gyakorlatot, a kutatók képet kapnak a csoport tagjait érdeklő, általuk fontosnak ítélt kérdésekről is. A Sophost elsősorban olyan kutatások céljára dolgozták ki, melyek során a kutatók a vizsgált csoport egy bizonyos gyakorlattal kapcsolatos – tudatos vagy tudattalan – nézeteibe, elvárásaiba kívánnak betekintést nyerni. A modell kvalitatív, nemzetközi összehasonlításra épülő fenomenológiai paradigmán belül alkalmazható.

A modell alapjául egy adott szolgáltatás gyakorlatát bemutató videofelvétel szolgál. A 30 perces felvételt az adott országban, illetve (nemzetközi összehasonlító kutatások esetében) más országokban is levetítik különböző megfigyelői csoportoknak. Célja, hogy a csoport tagjai reflektáljanak arra, amit láttak a filmen, megpróbálják értelmezni, hogy a filmen bemutatott gyakorlatban mi miért történik. A csoportot a film megtekintése és az azt követő beszélgetés során folyamatosan filmezik, erre utal a Sophos betűszóban szereplő, a megfigyelést leíró „second order” (második rendbeli) jelző. A felvételek során elhangzottakat végül lejegyzik, hogy az elemzési munka során szükséges adatok, információk rendelkezésre álljanak.

A Care Work kutatás során használt modell megalkotásánál alapul szolgált a Tobin, Wu és Davidson (1989) által a kisgyermekes intézményi keretek között végzett gondozásáról videofelvételek segítségével készített korábbi nemzetközi összehasonlító tanulmánya. A tobini és a Care Work módszer érdeklődésének középpontjában markánsan eltérő megközelítések állnak. A Sophos szempontjából elsősorban a megfigyelők nézetei és meglátásai fontosak. Tobin módszere pedig a vetítés során bemutatott gondozási gyakorlat, illetve az egyes országokra jellemző gondozási gyakorlatok között fennálló különbségek dokumentálására fókuszál.

Mindebből következik, hogy a Sophos modell nem szándékozik feltárni az egyes országokban folytatott gondozási gyakorlat lényegét; célja a megfigyelők látottakkal kapcsolatos vélekedéseinek, nézeteinek feltérképezése. Amikor a megfigyelők a felvételeket kommentálják, képet kapunk arról, milyen értékrendet vallanak, mely értékeket tartják a gondozás szempontjából lényegesnek, illetve az ellátottaknak milyen igényeik vannak.

Sophos modell alkalmazása

A Care Work kutatás keretében a kutatók saját hazájukban vetítették le a filmeket (angol, dán és magyar filmet), elemezték és értelmezték a válaszokat, majd elkészítették a két gondoskodási területtel kapcsolatos beszámolókat. Az alkalmazott módszer országos, kultúrák közötti és nemzetközi nézőpontokat egyaránt ötvöztet. A kutatás kultúrák közötti jellegét az

adja, hogy különböző országokból származó kutatók közös gondolkodásának eredményeként jött létre a módszer alkalmazása.

Mindegyik partnerországban mindkét ellátási típusban két gondozó munkájáról készült felvétel (országonként két film). A film készítése előtt megelőző, egyeztető látogatást tettünk a kiválasztott intézményekben, hogy részletesebben bemutathassuk a vizsgálatunkat, megvitassuk a felmerülő kérdéseket. A videofelvételek elkészítése előtt a dán filmes szakember – aki egyben képzett gondozó is – látogatásra érkezett az intézményekbe, hogy megnézhesse a helyszíneket, és őt is megismerjék kiválasztott gondozók. Ezt követte a videofilm felvétele, amely kb. 6-8 órát (1 nap) vett igénybe. A felvétel szerkesztése és vágása után 25-30 perces rövidfilm készült.

Az idősellátásról készülő film pl. a gondozási munka rutin jeleneteit rögzítette, mint ébresztés, öltöztetés, gyógyszerelés, etetés, beszélgetés, személyi higiéné biztosítása, személyes környezet rendbetétele, tisztítása, sétáltatás, vendégfogadás, közös program az idősokkal. A film 1-1 lakószobában élő idős emberek gondozását örökítette meg, akik hozzájárulásukat adták filmen való szereplésükhöz. A kisgyermekellátásról készült film két gyermekcsoportban készült, és a napi szokásos tevékenységeket örökítette meg: érkezés, gondozási műveletek, benti és szabadtéri játékok, étkezés, alvás stb.

A vizsgálat részeként a filmet először az abban szereplő gondozók tekintették meg mindkét ellátás esetében, majd más intézményben dolgozó gondozók, egy szakértői csoport, továbbá az ellátottak (idősek, gyermekek és azok szülei). Végül pedig ugyanazok a csoportok, amelyek a magyar filmet is megnézték, megtekintették az elkészült dán és angol filmeket. A magyarországi filmet Dániában és Angliában is levetítették a részt vevő csoportoknak.

Hangsúlyozni kell, hogy a videofilm kifejezetten kutatási céllal készült, tehát:

- *nem* képzési segédanyag
- *nem* reprezentálja az adott ország személyes gondoskodást nyújtó ellátásainak rendszerét és az ott folyó gondozási munkát
- a filmben szereplő rutin, gondozási feladatok véletlenszerűen kiválasztott példák

- *nem* azt kívánja bemutatni, hogy hogyan kellene a gondozási munkát végezni, hanem a jó gyakorlatok kialakításához vitaindító anyagként szolgál.

A kutatás során a személyi adatokat az egyes nemzeti adatvédelmi törvényeknek és az európai uniós szabályoknak megfelelően használtuk fel, minden filmen szereplő személy részvétele önkéntes volt.

A filmeket minden véleményező csoport számára kétszer vetítettük le: először megszakítás nélkül, majd – rövid szünet után – a vetítést megszakítva, valahányszor a résztvevők mondanivalója vagy a csoport által kezdeményezett beszélgetés úgy kívánta. A megfigyelői csoport tagjainak reakcióit – az általuk mondottakat éppúgy, mint testbeszédüket – (magnó és videokamera segítségével) rögzítettük. Ezen kívül a kutatók benyomásaikról jegyzeteket is készítettek a vetítés folyamán.

Mindhárom országban a filmen szereplő gondozók látták elsőként a filmet, s jelezheték, ha valamelyik jelenettel kapcsolatban problémájuk volt. Ezt követően a vetítéseken részt vevő csoportok sorrendiségét teljes egészében gyakorlati szempontok határozták meg, pl. hogy az egyes megfigyelői csoportok tagjai mikor értek rá. Az országok sorrendje (először a megfigyelők hazájában készült, vagy a másik két ország gyakorlatát ábrázoló filmet mutassák-e be) a kutatók érdeklődésének megfelelően alakult.

A vetítések során a kutató nemcsak támogató és ösztönző funkcióval bírt, hanem az értelmezési folyamatban ún. részt vevő megfigyelő szerepét is betöltötte. Vita alakult ki arról, mennyire legyenek a kutatók aktívak a megfigyelői csoportok vonatkozásában, pl. beavatkozzanak-e, ha úgy tűnik, hogy az egyik résztvevő domináns szerepet tölt be a csoport által folytatott beszélgetésben, illetve tegyenek-e fel konkrét kérdéseket a csoportok tagjainak. E tekintetben ismét az bizonyult döntőnek, mi állt a kutató érdeklődésének középpontjában.

Sophos módszerrel zajlott beszélgetések összegzése

Napközbeni kisgyermekellátás

A dán megfigyelői csoport tagjainak észrevételei alapján az intézményi ellátás keretei között három funkciórendszer vagy logikai rendszer (intézményes ellátás, otthon és család, illetve gyermekkor) és a mindennapok három tevékenységi köre (szervezett foglalkozás, mindennapi élet és játék) volt azonosítható. A megfigyelők úgy vélekedtek, hogy a filmen látott dán intézmény célja a gyermekkor feltételrendszerének biztosítása, amelyben a gyermekek egyéni igényeiknek és képességeiknek megfelelően szerezhetnek tapasztalatokat. A dán megfigyelők szerint mindhárom tevékenységi kör egyformán fontos, és összességük inkább pedagógiai, semmint gondoskodási munkának tekinthető. Amikor azonban a másik két országban készült filmeket nézték, az egyik tevékenységi kör szerepét mindig hangsúlyosabbnak látták. Az angol filmben látottakból az derült ki számukra, hogy ott a gyakorlatot a nevelési funkcióknak rendelik alá. A mindennapi élet rendkívül szervezettnek és a felnőttek által szabályozottnak tűnt, a napi tevékenységek középpontjában a szervezett tanulási tevékenységek álltak.

A dán csoport tagjai szerint a magyar film az angollal ellentétes gyakorlatot mutat be, melynek legfontosabb funkciója az 'otthon és a család' fogalmakkal írható le, ahol a gondozó az anya és a nevelő szerepét egyaránt igyekszik betölteni a munka során. A bemutatott események középpontjában a mindennapi életre jellemző tevékenységek álltak, követendő példának pedig a jó családi életet és a jól nevelt gyermeket tekintik.

Az angol megfigyelők sokat beszélgettek a gyermekek választási lehetőségeiről, hangsúlyozva az önálló döntés fontosságát. Értékként nevezték meg a gyermekekre való odafigyelést, a nyugodt napi ritmus és légkör megteremtését, az erőt és ügyességet próbára tévő játszószobai és szabadtéri játékok biztosítását, illetve a kapcsolattartást a gyermekek szüleivel.

Az angol megfigyelőknek feltűnt, milyen nagy szabadságot és önállóságot élveznek a dán filmen látott gyermekek, és tetszett nekik az intézményi élet ritmusa is. A magyar filmen látottak nyomán kialakult véleményük szerint a gyermekek elég választási lehetőséggel rendelkeznek a hazai gyakorlatban. Az angol gondozók ezzel szemben kritikus véleményt fogalmaztak meg, mondván, a gyermekek nem rendelkeznek kellő cselekvési szabadsággal, és nem kezdeményeznek eleget.

Úgy tűnik, az angol megfigyelők a gyermekek vonatkozásában kiemelt fontosságot tulajdonítottak a kompetenciának, az önállóságnak és a döntési szabadságnak. Dán szemszögből nézve az önálló, döntési és cselekvési szabadsággal rendelkező gyermek fogalma liberális szemléletmódra utal. A döntési szabadság kiemelt szerepét az angol megfigyelők értékrendjében az angol kutatók valóban a neoliberális eszmerendszer egyesült királyságbeli dominanciájának tulajdonítják. A dán megfigyelők az autonómia és szuverenitás fogalmakat használják, de ezek inkább az egymásrataltság, semmint az önállóság irányába mutatnak. Úgy vélekedtek, a gyermekek egyéni fejlődése és önkifejezése, illetve az intézményben kibontakozó közösségi élet nem ellentétes fogalmak.

A *magyar gondozók* a dán film alapján elmondták, hogy véleményük szerint kevésbé szabályozott a rendszer, nincsenek fölösleges előírások (pl. Magyarországon nem lehet énekelni az asztalnál, nem ihat a gyermek, amíg le nem nyelte a falatot, semmilyen ételt –gyümölcsöt sem – tesznek tányér nélkül a pusztas asztalra). A magyar gyakorlathoz hasonlatosan fontosnak tartották, hogy a dán gondozók is ösztönzik a gyermekeket az önálló tevékenységekre. Irigykedésüknek adtak hangot a gondozónők a nagy udvar, a szabadtéri játékok bő tárháza és a rendelkezésre álló eszközök láttán. Észrevételük szerint a dán gyakorlatban sokkal nagyobb szabadságuk van a gyermekeknek az udvari tevékenységek során. Ugyanakkor nemtetszésüket fejezték ki, hogy a gyermekek takaró nélkül, szivacsokon aludtak (gyermekágy helyett), és otthonról hozott ebédet fogyasztottak.

Az angol film kapcsán a magyar gondozónők pozitívként említették a kisgyermekellátás túlzott szabályozástól való mentességét, a családi légkört. Érdekesnek tartották az ismeretátadást a tevékenységek során, amit azonban összességében túl soknak tartottak, egyes vélemények szerint intenzív lekötöttségnél elsikkadhat a gyermekek saját szükséglete és személyisége. Az angol gyakorlatot személytelenebbnek érezték a hazaihoz képest.

A *szakértői csoport* a dán film kapcsán hangsúlyozta az integrált ellátás előnyeit, azt, hogy különböző korú gyermekek, ha nem is egy csoportban, de gyakran találkozhatnak egymással, tanulhatnak egymástól spontán módon, illetve a testvérek is többet lehetnek együtt. A szakértőknek nagyon tetszett, hogy az ajtók nyitva vannak, a gyermekek szabadon járhatnak az intézményen belül, akár a többi csoportba is átmehetnek. Kisebb vita bontakozott ki a

tekintetben, hogy mekkora a dán intézményben a gondozás szerepe, abban azonban egyetértettek, hogy Magyarországon a gondozás dominánsabb, mint a nevelés. A szakértők kiemelték, hogy sokkal több szabad játéktevékenységet láttak a dán filmen, mint az angolon. Az angol filmben sokkal több volt az irányított tevékenység, amely nem egyezik a magyarországi elvekkel, ezért a dán gyakorlat összességében szimpatikusabb volt a számukra. Egyikük úgy vélekedett, hogy a dánok felfogása a gyermekneveléssel kapcsolatban lazább, jobban támogatják a gyermekek egyéni megnyilvánulásait.

A szakértők az angol film kapcsán megfogalmazták, hogy amíg a hazai bölcsődei gondozás egyik alapelve az, hogy minél több lehetőséget kell biztosítani a gyermekeknek a szabad játéktevékenységre, az angol filmben az egész napon végigvonult a szervezett csoportos tevékenységek sora, mint pl. a napokról, időjárásról való beszélgetés, dominózás. A közös tevékenységek azonban nagyon fontosak olyan szempontból, hogy a gyermekek megtanulják az együttműködést. A magyar filmmel kapcsolatban a hazai szakértők kiemelték, hogy a gondozók a gyermek magasságában tevékenykednek, és így segítik a szokások kialakítását (pl. kézmosás, törölközés), valamint hogy ösztönzik a szabad tevékenységeket és ezáltal a gyermekek önállósodását. Fontosnak tartják, hogy a nemzetközi gyakorlattal ellentétben intenzív és testközelű a kapcsolat a gyermekek és a gondozók között, valamint hogy a gondozók figyelembe veszik a gyerekek egyéni szokásait.

A magyar filmben szereplő gyermekek szülei a gyermekek bölcsődei közérzete, viselkedése mellett megvitatták a gondozónők munkáját, hétköznapi feladatait, kitértek a gondozónők személyisége közötti különbségekre. A beszélgetés során szóba jött a bölcsődei munka társadalmi megítélése, valamint a bölcsőde adott kerületben való helyzete. Igyekeztek megvitatni a szülők a bölcsőde és az óvoda kapcsolatát, a két intézménytípus társadalmi megítélését. Megosztották egymással abbéli kételyeiket, hogy helyes döntés-e bölcsőde vinni a gyermeket, vagy jobb, ha az anya otthon marad vele 3 éves koráig. A résztvevők egybehangzó véleménye az volt, hogy a gondozónők munkája nagyon megterhelő és felelősségteljes munka. Továbbá kifejezték meggyőződésüket, hogy gyermekük a nap 8 órájában megfelelő helyen van, tudják, gyermekeikre a gondozónők vigyáznak.

Időskorúak számára nyújtott gondozási szolgáltatások

A *dán megfigyelők* számos kérdéskört ítéltek fontosnak: „Intézmény, kórház, szálloda vagy saját otthon?”; „kommunikáció az időssekkel”; „méltóság és tisztelet”; „higiéné”; „a munkakörülmények és a fizikai munkavégzés általános vonatkozásai”. Kiemelt jelentőséget tulajdonítottak az eredményes kommunikációnak, és lényegesnek tartották, hogy a gondozottakat – a gondozási folyamatba bevonva – képessé tegyék arra, hogy jobban tudjanak magukon segíteni, önállóbbakká váljanak. A dán csoport tagjai sajnálatosnak találták, hogy a magyar filmben látott gondozottaknak nincs saját hálósobájuk, és észrevételeket tettek a tárgyi környezettel kapcsolatban is, mint pl. műanyag székek és fehér egyenruhák. Ugyanakkor értékelték, hogy ugyanaz a személyzet látja el a gondozási-ápolásai és a szociális tevékenységet is. Az angol film kapcsán a dán megfigyelőknek tetszett a szolgáltatás magas színvonala, az udvarias és barátságos hangvétel, a kommunikáció, illetve az, hogy a gondozók döntési szabadságot biztosítanak az időskorúaknak, és bevonják őket saját gondozásuk folyamatába.

Az *angol megfigyelők* is kitértek a „kommunikáció” és a „méltóság” kérdésre. Ugyanakkor hangsúlyozták az anyagi tényezők fontosságát az ellátásban (egyetértve azzal, hogy e tekintetben a dán gondozási szektor jobb erőforrási kondíciókkal rendelkezik). Az angol megfigyelők érdekes kérdésnek találták, hogy a gondoskodásnak a gondozottakra vagy a feladatokra kell-e irányulnia, kiemelve a gondozó egyéni szerepét a gondozásban. Elismeréssel nyilatkoztak a dán filmben látott egyik, súlyos dementiában szenvedő férfibeteg gondozásáról, és a műszaki segédeszközök magas színvonaláról. Ugyanakkor nemtetszésüket fejezték ki, hogy a filmben látott dán gondozók dohányoztak az idős emberek jelenlétében. Egyetértettek a dán csoport által megfogalmazott, a magyar intézményben uralkodó viszonyokat és a feladatorientált hozzáállást illető kritikával.

A *magyar szakemberek* úgy vélték, hogy a dán filmben látottak magas színvonalú, a hazai emelt szintű ellátásnál is sokkal professzionálisabban működő rendszerre utalnak. Magyarországon egyrészt ez a színvonal a pénzügyi háttér miatt elérhetetlen, másrészt, véleményük szerint, a magyar rendszert az angol típusú intézményes gondoskodási forma szerint kellene fejleszteni, amely inkább elérhető a magyar idős emberek számára, illetve a hazai gondozási gyakorlat, napi rutin ahhoz közelebb áll. Pozitívként említették az

idősekkel való folyamatos és személyes kommunikációt, az idős ember és gondozója közötti kötetlen hangnemet, a humort, és a házi gondozás során a személyes viszonyt, amit apa-lánya kapcsolathoz hasonlítottak. Kiemelt téma volt a dán film kapcsán a gondozási segédeszközök hasznossága (elektromos ágy, szorító harisnya stb.), az önkéntesség szerepe, a hozzátartozói segítség fontossága. Az angol rendszert a csoport tagjai szellemiségében közelebb érezték a hazai gyakorlathoz, a szakmai és technikai adottságokban ugyanakkor hazai szinten nagy lemaradást látnak. A szellemiség kapcsán a csoportos/közösségi jellegét emelték ki a gondozásnak, a közösségben való megtartás, foglalkoztatás, az idős szellemi-fizikai aktivitását figyelembe vevő gondozási gyakorlat miatt. A szakértői beszélgetésből az is kitűnt, hogy a résztvevők megítélése szerint a hazai gyakorlat mára már európai arculattal bír, annak ellenére, hogy a szociális rendszer nehezen tud leválni az egészségügyi rendszerről. Ez nem a területen dolgozók szintjén dől el, a fejlesztés és a technikai eszközök (pl. emelő kád) biztosítása érdekében döntéshozói elkötelezettségre lenne szükség, illetve a terület érdekérvényesítésére, amihez – úgy vélik – nincs biztosítva megfelelő fórum.

A magyar film vetítésén részt vett idősök a szociális és egészségügyi munkakör kettősségéről, az otthonban az ápolási feladatok túlsúlyáról, a dolgozói leterheltségről, a család szerepéről, a szociális gondozói munkakör alulreprezentáltságáról beszéltek. Leginkább azt nehezményezték, hogy a szociális gondozó gyakorlatilag szakápolási, illetve segédápolási feladatokat lát el. Nem a fizikai gondozásba való besegítést tartják kifogásolhatónak, hanem ennek a túlsúlyát, hisz a filmen szereplő két gondozónő is 80%-ban ápolói-gondozási, s nem klasszikus idősellátási feladatokat (foglalkoztatást) végez. Ebből az következik az idősök véleménye szerint, hogy a fent járó idős emberek szociális gondozása háttérbe szorul a betegszobás ápolási feladatok ellátása miatt.

Sophos modell rövid értékelése

A Sophos innovatív kutatási módszernek vannak előnyei és hátrányai. Összetett metódus, különösen akkor, ha összehasonlító nemzetközi tanulmányok elkészítése során alkalmazzák. Számos esetben egyáltalán nem alkalmazható, például ha a munkaadók alkalmazottaik teljesítményét értékelnék.

A Care Work nemzetközi kutatásban azt tapasztaltuk, hogy a módszer segítségével könnyebben kommunikáltak az egyes csoportok tagjai, mint egy interjú során, mivel 3-4 fős csoportokban megoszthatják egymással tapasztalataikat, véleményeiket. A 0–3 éves gyermekek esetében a módszer nem használható, viszont a szülők és az idős emberek körében alkalmasnak bizonyult arra, hogy az ellátásról alkotott véleményüket kifejezzék, illetve megfogalmazzák, hogy milyen igényeik vannak.

Előnye, hogy a gyakorlat, jelen esetben a gondozási munka értelmezésének feladata nem hárul teljes egészében a kutatóra. A módszer feltételezi és figyelembe veszi a kulturális különbségek meglétét, segítségével a gyakorlatról árnyaltabb és világosabb kép alakítható ki, mint a kutatók kérdéseire (írásban vagy szóban) adott válaszokat, vagy eseteket röviden ismertető, a kérdezett reakcióját feltérképező felmérések révén. Érdemes hangsúlyozni, hogy a modell nem vet gátat a szabad értelmezésnek, és nem határolja be a nézőpontokat, aminek előre megfogalmazott kérdések, kategóriák stb. esetében fennáll a veszélye. Ugyanaz a csoport többször is megnézheti az egyes jeleneteket, vagy azok több, különböző csoportnak is levetíthetők. A videofelvételek lehetőséget adnak arra, hogy embereket, intézményeket és szituációkat „kimerevítve”, az időből és a kontextusból kiemelve, részletesen vagy általánosságban vizsgáljunk, hangsúlyozva, hogy a film az *akkor és ott* dimenziókban mozog csak, tehát pl. nem egy országra jellemző tipikus kisgyermek-ellátási gyakorlatot mutat be. A módszer kiválóan alkalmazható gyermekekkel, idősokkal és más gondozottakkal folytatott beszélgetések esetében. Bár a Care Work kutatás keretében a filmek kutatási célból készültek, ahol a film csupán eszköze volt a nemzetközi összehasonlító vizsgálatnak, kutatáson kívül a Sophos szakmai továbbképzés során is alkalmazható lehet, mivel a gyakorlattal kapcsolatos beszélgetésekre, véleményformálásra ösztönöz.

A Care Work kutatócsoport tagjai szerint a Sophos modell jól alkalmazható országos és nemzetközi összehasonlító kutatásokban, mivel lehetőséget ad egy jobb és más fajta gyakorlat megértéshez, betekintést enged a gondozási munkába – hogyan dolgoznak a szakma képviselői, a szakemberek és maguk az ellátottak a gondozási munka mely részét tartják fontosnak, mi az, ami ebből a mindennapokban megvalósul, mik az országok közötti hasonlóságok, eltérések.

Az így kapott eredmények azzal járulnak hozzá a szociális és gyermekvédelmi ellátás igénybevevőinek életminőség-javításához, hogy összegzik és elemzik az igénybe vevők véleményét: miként gondolkoznak a rendelkezésre álló/igénybe vett ellátásról, az milyen szükségleteket elégít ki, mely szükségletek maradnak kielégítetlenül, hogyan vélekednek a gondozási munkáról és az ellátást nyújtó szakemberekről. A munkakörülmények, munkakondíciók javításához, egyes munkafázisok átstrukturálásához is hozzájárulhat a módszer, azáltal, hogy a gondozók reflektálnak saját munkájuk gyakorlatára egy film által generált beszélgetésben. Nemzetközi kitekintésben új ismeretek szerzésére, más gondozási gyakorlatok megismerésére nyújt lehetőséget a Sophos.

Felhasznált irodalom

Hansen, Helle Krogh – Jensen, Jytte Juul: A Study of Understandings in Care and Pedagogical Practice: Experiences using the Sophos Model in Cross-National Studies - Full consolidated report 2004. www.ioe.ac.uk/tcru/carework.htm

Jensen, Jytte Juul: Understandings of Pedagogical Practice in Centre based Services for Young Children: Experiences using the Sophos Model in Cross-National studies of Denmark, England and Hungary 2004. www.ioe.ac.uk/tcru/carework.htm

Moss, Peter: Understanding of Care Work in Theory and in Practice – Full Report on Stage Two 2004. www.ioe.ac.uk/tcru/carework.htm

Tobin, Joseph J. – Wu, David Y.H. – Davidson, Dana H.: Preschool in Three Cultures Japan, Cina and the United States (1989), Yale University